

הלכות תשעה באב סימן תקנה תקנ"א

(ג) [ג] מִתְּרֵי לְאָכַל בְּשֶׁר וְלִשְׁתּוֹחַ וְזוֹ יוֹם שְׁנִי, (ד) אָכַל בְּלִילָה (ז) [ז] אָסוּר (ה) מִפְּנֵי אֲבִלוֹת שֶׁל יוֹם (מִהַר"ל):

תקנ"א מנהגי תשעה באב ודין מילה בתשעה באב, וכו' י' סעיפים:

א אִם חָל תִּשְׁעָה בְּאָב בְּמוֹצָאֵי-שַׁבָּת, (א) אֵין אוֹמְרִים 'צִדְקָתָךְ' בְּמִנְחָה בְּשַׁבָּת: הַגַּה וּמִקְדִּילִין בְּלִילָה בְּתַפְלָה כְּשֶׁאֵר מוֹצָאֵי-שַׁבָּת (הַגְּמָרָה הַל' ט' ב'אכ). וְאִם שָׁכַח מִלְּמַדְרֵיךְ, עָנַן לְעִיל סִימָן רַצַּד סַעִיף ג. וּמִתְפַּלְלִים בְּנִחָה וְנִדְרָךְ בְּכִי בְּאֲבָלִים, (ב) וְכֵן עוֹשִׂים בְּקִרְיָאֵת אֵיכָה (הַגְּמָרָה), וּבְכָל 'אֵיכָה' מִגְּבִיחַ קוֹל! יוֹתֵר (מִהַר"ל), וּכְשֶׁמִּצֵּעַ הַחֲזוֹן לְפָסִיק 'הַשְּׂיבֻנִי', אוֹמְרִים אוֹתוֹ הִקְהַל בְּקוֹל כֵּן וְאֶחָד-רֶפֶךְ מִסִּים הַחֲזוֹן, וְחֹזֵר הִקְהַל וְאוֹמְרִים 'הַשְּׂיבֻנִי בְּקוֹל כֵּן (ג) וְכֵן הַחֲזוֹן (הַגְּמָרָה סִימָנוֹ): **ב** בְּלִיל תִּשְׁעָה בְּאָב (ד) (מִתְפַּלְלִים (ה) עֲרִבִית (ה) וְאוֹמְרִים אֵיכָה וְקִינּוֹת) (הַגְּמָרָה סִימָנוֹ וְהַר"ל) וְאוֹמְרִים אֶחָד עֲרִבִית וְאֵיכָה סָדֵר קְדוֹשֵׁה, וּמִתְחִיל (ו) מִן-צִמְתָּה קְדוֹשֵׁה, יוֹאֵם חַל (ז) (ג) [ג] בְּמוֹצָאֵי-שַׁבָּת, (ז) אֵין אוֹמְרִים 'יְהִי נַעֲמִ'. הַגַּה (ח) וְלֹא לְמַצַּח בְּנִינּוֹת (ט) וְלֹא יִיחָד לְךָ' (כ' ב'א). וְהַסִּירִין הַפְּרָכָה מִלְּפָנֵי הַגְּרוֹן, עַל שֵׁם 'בַּצַּע אֶקְרָתוֹ' (מִהַר"ם): **ג** יְלִיל תִּשְׁעָה בְּאָב יוֹמוֹ (י) יוֹשְׁבִים בְּבֵית-הַבְּנֵסֶת (ג) [ג] (יא) לְאָרְץ עַד תְּפִלַּת הַמִּנְחָה. (נַעֲשֶׂה וְנִקְוֵה לִישֵׁב עַל סִסְתֵּיחָם

א ט"ו זמן קטב
אשרי ונחמת אשרי
פסוק פסוקי ונחמת
קריש מוצאי שבת
ב ט"ו ג שם וקטב
רב צמח גאון ורובנו
נשים ושאר פוסקים
ד הגהות פוסקי קטב
טהרים וטבוח
הפוסקים

שערי תשובה

ואחד מה שלא לאכל אף לא קבל בידו רק נהג מנכנ בעלמא וארע ששלמו לו יום
לי של אכל בשבוע שחל ט"ב ויש לו צער שלא לנצל, מפר לגמול קליל עשירי פיו
דבר קטיר אין לתם חמרא וזו נכח הוא לא נהג אלא באבילה, וכתבנו פסוק קבל
פנא בהספדת, ע"ש. ומיש בשם מביא קשתל כיום ששי כר וקטר להספדת
בשחרית, ע"ש. וכיכ באיר סיס הקניט ראייה מסימן תקנא סעיף טו טטור ובי"ח,
וכיכ בשאלתי"ע ב"ח ס"א ס"א ק"ו, ע"ש: [ג] מִתְּרֵי, ע"ן כה"ט. וכתב בשכנ"ח
שכתב בתשובה שאף אם הרוצים להתענות בבי' ימים ודוקא היה ענינים אכל לבצע
עצמו בדין או שלא להניח צדיקת הפסוק אין לו רשות לבטל, ע"ש, ואף שהתענה
עשירי אם חל ט"ב בשבת ונדחה אי"צ להתענות יום י"א, ע"ן פ"מ: [ז] אָסוּר.
עכ"פ. וכתב בחי"ב בשם וצ"ע אמת שקלספטר מטר בליל [מוצאי] ט"ב שנדחה,
דאף אם נהג שלא להספד הוא מנהג קטענות רא"צ הנהגה, וא"י מי שקצת להספיד
כזה ג"כ, כ"מ אין להספיד למהלך שדורף לילך לעיר אחרת למול למטר, מטר
להספד בליל עשירי של ט"ב, דסני לקבור המילה, כד שכתבנו לעיר אחרת הנה
בשר לקום מצות מילה ט"ז, ע"ש:

[ג] בְּמִשְׁ. וע"ן בא"י ופ"מ דמקום שאין סאריכין טוב שלא להשכים,
בענין שישנו באמירת הקטנות סמוך למצות היום: [ג] לְאָרְץ. עכ"פ.
וסבאר פסטר"ל שכתב להורא ע"ג קרקע, וע"ן לעיל ס"סן חקוב פ"שם סב"ש

באר היטב

ולכפס עד מצות, אחרונים ק"שם ושי"ל. ומ"מ מטר לטל י"ד, ודוקא
בדחיצה גמורה פקרתין אסור, ופשוט דקשתל ביום ח' הכל מתר לקבור
שבת, מ"א: (ג) מִתְּרֵי. והסתעף בכל שנה ב' ימים רצופים אין צריך
להתענות אם נדחה, מהר"ל, ט"א: (ז) אָסוּר. והסתעף פשיטי עד מצות
או כל היום, אסור בכשר וז"ן כטענה ראשונה, דשקף פכה אבילות של יום,
מ"א. כסב בשלי"ה דהמתענים כיום עשירי יקראו איכה, וכתב המ"א: ונ"ל
דאם הם עשירה לא יקראו בצבור:
(ז) עֲרִבִית, וְאוֹמְרִים קְדִישׁ עִם תְּהַלְבֵּל, אָכַל אֶחָד אֵיכָה עַד לְמִטָּה אֶחָד
יְצִיאֵת בְּהִכָּן קְדִישׁ בְּלֹא תְהַלְבֵּל, מִנְהַגִּים וְאַחֲרוֹנִים: (ז) בְּמִשְׁ. ואין
מְבַרְכִין בְּנֵיהֶם בְּלִילָה, מִהַר"ל. שחרית אין השמש קורא לכה"כ, ומשפטי
קצת לכה"כ: (ז) לְאָרְץ. ונ"ל דמטר לישב על השק דאינו אלא מנהג
לישב ע"ג קרקע, מ"א. מהר"ל לישב לקראת על הרצפה ולא על יצי הפעלה
דלקני המכה, וט"ז לו סרבל גורע שלא להספיד בגדיו בישיבת הקרקע.
ובמנחה סח"ף ס"ן הגר"ע:

שערי תשובה שע"פ תקפלה אין לישב להורא רק נפסיק בכנר שאינו לבוש פו

משנה ברורה

(ד) אָכַל בְּלִילָה אָסוּר וכו'. הנינו רק באכילת בשר וישנית נהג,
(ו) אָכַל בְּהַסְפָּדָת מִתְּרֵי לְכָלִי צִמְתָּה: (ה) מִפְּנֵי אֲבִלוֹת שֶׁל יוֹם.
משמע דוק פנה מפני אבילותו של תשעה באב מחמירין גם
בלילה שאחריו, דהוא כמו (ו) בין המצרים דיש אנשים שמתמידין על עצמן מבשר וזון, אכל בשאריו פעמיים אין להחמיר בנה:
א אֵין אוֹמְרִין וכו'. מידי דהוי אראש"חנ"ש שחל להיות באחד בשבת שאין אומרים צו"צ⁽⁸⁾ בשבת, דתשעה באב נמי
אקרי מוצאי: (ב) וְכֵן עוֹשִׂים וכו'. ונפסיק בין כל פסוק (ב) מצט, ויפין כל 'איכה' יותר מצט, ופסוק האחרון שפסל
'איכה' אומר בקול רם, ולענון ברכה לפניו, ע"ן לעיל פס"מ תצ סוף סעיף ט בפ"ה ובמשנה ברורה פ"מ⁽⁹⁾. וטוב שחיד
(ג) יקרא איכה גם ביום: (ג) וְכֵן הַחֲזוֹן. וצ"ע ר"פ חזר הסון ומתחיל "זכר ה' מה הנה לנו אוי, הביטת וראת את תרפתנו
אוי מה הנה לנו", וכן חולק כל הפוסקים אמצעיתן באו"י וסופן ביאוי מה הנה לנו נד"מ: **ב** (ד) מִתְפַּלְלִין עֲרִבִית.
בתחלה. ואומר קדיש שלם דהינו עם 'מתקבל' (ג) אסור תפלת ערבית. ואם חל במוצאי שבת אין מברכין הכנים במקום
שנוהגין בנה, מהר"ל: (ה) וְאוֹמְרִים אֵיכָה וְקִינּוֹת. ואפלו בשהוא בתידי⁽⁶⁾ [ח"א]: (ו) מִן-צִמְתָּה קְדוֹשֵׁה. ולא יאמר זבא
לציון גואלי, שאין אלה בלילה, ולא יאמי ואת בדיתי, שנתאח במקום ברית על הקינות⁽⁷⁾, ועוד, דאסור ברכייתונה ולא שיק
לומר 'ולא נמוש מפיך' [טור]: (ז) אֵין אוֹמְרִים 'יְהִי נַעֲמִ'. לפי (ז) שעקרו נתנסד על הקמת המשכן, ועתה נקרב:
(ח) וְלֹא לְמַצַּח בְּנִינּוֹת וכו'. שאינו (ס) משדר היום וצ"ע: (ט) וְלֹא יִיחָד לְךָ. שאינו (ו) זמנו בתשעה באב:
ג (י) יוֹשְׁבִים וכו'. דומיא וְאָכַל שְׂיֹשֵׁב עַל-גִּבֵּי קְרָקַע כֵּל שְׂבָעָה, ומכל מקום אינו חמור כל-כך פמו התמשה ענינים ולכך
לא כפי כל היום: (יא) לְאָרְץ, הנינו אסור שענו 'ברוך ה' המברך⁽¹¹⁾ וכו', דנה צריך (ו) להיות בעמידה, וע"ן (ס) באתרונים

שער הציון

(1) שְׁעָרֵי-תְשׁוּבָה: (1) עָנַן בְּבֵית-יִחוּף, וְלִשׁוֹן הַמִּמָּא שֶׁכַּח בְּלִשׁוֹן 'אָסוּר' מְגַבֵּהם קצת, דאף ליל עשירי טפס רק מנהג פשו כמו שכתב בטור, אכל
מדינא מטר כבו שכתב הגר"א, וכל"שפן בנה. וע"ן פ"ר תר"ש מה שכתב בלקוטי: (ב) מהר"ל: (ג) של"ה: (ג) אָכַל אֶחָד אֵיכָה עַד לְמִטָּה אֶחָד יְצִיאֵת
בית-הבנסת קדיש בלא מתקבל, כדלקמן בהג"ה: (ד) סמ"ק, ועוד שצמים עין בבית-יחוץ ובבאר הגר"א: (ה) הגר"א: (ו) גם זה שם: (ו) אליה רבה:
(ז) מנן-אברקם ופריקרידים, ע"ן שם:

(א) היינו 'צדקתך צדק', וצ"ח הוא קיצור החיבות [ר"ת] הראשונה שבג' הפוסקים — צדקתך רצדקתך צדקתך.

מילואים הלכות תשעה באב סימן תקנו תקנה המשך מעמוד לד

וכשרית מחזה אליהו (סי' פו אות ט) כתב שכן משמע גם מסתימת לשון המשגיב שלא חילק בין ליל ערב שבת ליומנו. אמנם דעת הגרי"ג קרליץ (חוט שני שם) והגרי"ש וואזנר (מבית לוי שם) שהרחיצה והתספורת מותרות רק מהבוקר, שדוקא הכיבוס מותר (ולדעתם) מיד במוצאי התענית, משום תקנת עזרא המוכתרת כשריע לעיל (סי' רמב ס"א, ראה משגיב שם סי' ה) שתיקן שיהיו העם מכבסים בגדיהם בחמישי בשבת כדי שזימם שישי יהיו פנויים להתעסק בצרכי השבת, אבל לרחוץ ולהסתפר מותר רק מהבוקר. והוסיף הגרי"ש וואזנר, שיתכן שבמקום צורך יש להקל להסתפר כבר מהלילה, וכמו כן אפשר להקל מהלילה בהרחיצה בצומן שאינה אלא חומרא בעלמא (ראה לעיל (הע' 5) שהבאנו את דעת המקור הייב שבבבל מוצאי תשעה באב מותר לרחוץ בצונן).

ואף אם מכבס שלא לכבוד שבת, דעת הגרי"ג קרליץ (קרא עלי מועד שם) שמוותר, שכיון שאין דברים אלו אסורים מדינא אלא שנהגו שלא לעשותם בעשרה באב, וכשחל עשרה באב ביום שישי משום כבוד השבת לא נהגו כלל להימנע מלעשותם, ומטעם זה מותרת אף רחיצה שלא לכבוד שבת (ולכן מותר ללכת לים או לכריכה). מאידך, דעת הגרי"ש וואזנר (ששי"ב שם הע' טו ובח"ג שם) שמותר לכבס רק לצורך השבת, אך הוסיף, שאם מכבס במכונת כביסה שאין רגילות לכבס בה כמות קטנה, מותר להוסיף כביסה אף שלא לצורך השבת, ובאופן שאם לא יכבס בבוקר יבוא לכבס אחר הצות, כתב הגרי"מ פיינשטיין (תשובה כתי, הנדפסת בקובץ קול התורה ניסן תשס"ג קובץ טז) שמפני כבוד השבת עדיף שיכבס בשישי בבוקר שאינו אסור אלא משום מנהג, אך מי שנהג שלא לעשות מלאכה בערב שבת אחר הצהריים ולא יבא לכבס אחר הצות, טוב שימנע מלכבס בשישי בבוקר דברים שאינם צריכים לכבוד שבת, אף שאין איסור בדבר (ולדעת האוסרים כיבוס שלא לצורך שבת, מסתבר שאף רחיצה שלא לצורך שבת אסורה).

וללבוש בגדים מכובסים ביום שישי קודם הצות, או אף בליל שישי (לדעות שמתיר לכבס און), דעת הגרי"ג קרליץ (קרא עלי מועד שם) שבבבליה אסור, אבל ביום אחר הרחיצה מותר ללבוש בגדי שבת לכבוד שבת, אבל בגדי חול מסתמא אסור עד הצות.

ולאכול בשר ולשתות יין, דעת הערוך השלחן (סי'ב) וכן דעת הגרי"ש וואזנר (שם) שגם כשחל עשרה באב ביום שישי יש להימנע מן עד הצות, כמו כשחל עשרה באב בשאר הימים.

ולענין ברכת שהחיינו בליל עשרה באב ויומו, כתב השערי תשובה (סי' ב) בשם החיד"א במחוקק ברכה (וכן הביא את דבריו בשו"ת אור לציון שם) שאין לברך, וכן כתב בשו"ת התעוררות תשובה (ח"ג סי' כא), וביאר שכיון שהמניא כתב (סי' תקנא סי' מב, הובאו דבריו במשגיב שם סי' צח) שמה שנהגו מלבד שהחיינו בכין המצרים אינו מחמת דיני האבלות אלא שאין ראוי לומר על זמן כזה שהחיינו, ממילא גם ביום עשירי עד שקיעת החמה שבו נשרף בית המקדש אין ראוי לומר שהחיינו לזמן הזה, אכן, המועד לכל חי (שם סי' צג) כתב שאף על פי שמסתימת דברי המחוקק ברכה משמע שבכל יום עשירי אין לברך שהחיינו, המנהג בעיר הוא להימנע מן רק עד חצות יום עשירי, מאידך, המאמר מרדכי (סי' תקנא סי' טו) כתב שאף שמשברא היה נראה להחמיר שלא לברך ביום עשרה באב ובפרט בלילה, מימ כיון שיש מקילין לברך גם בכין המצרים (ראה משגיב שם), אין להקפיד בזה כל כך (וראה א"א (בוטשאטש) שפעם אחת נתנו לו אנשים חשובים לברך שהחיינו במוצאי תשעה באב, אך דעתו שנכון להימנע מן).

ולענין ברכת שהחיינו במוצאי תענית תשעה באב שחל בשבת ונרחה ליום ראשון, ראה מה שכתבנו להלן (הע' 9).

ולענין האם מותר לכבס לכבוד שבת מיד במוצאי התענית או שמותר רק מיום שישי בבוקר, כתב הקצותי"ע (סי' קכד סי' ב) שמותר לרחוץ להסתפר ולכבס מיד בשחרית, וכעין זה כתב הערוך השלחן (סי'ב) שלמחרת בערב שבת הכל מותר (ומשמע מדבריהם שבמוצאי התענית אסור). אכן, היעב"ץ (סידור בית יעקב שער שלכת דלת ב חלק ה) כתב שמותר לספר לכבס ולרחוץ מיד (ומשמע אף במוצאי התענית), דעת הגרי"ג קרליץ (חוט שני שבת ח"ב עמ' שכח, קרא עלי מועד (תשס"ו) פ"ח סי' מא) והגרי"ש וואזנר (קובץ מבית לוי בין המצרים עמ' לו) שמותר לכבס מיד במוצאי התענית, דעת הגרי"ש וואזנר (ששי"ב פמ"ב הע' טו) שאפשר שבמוצאי התענית מותר לכבס מיד, והוסיף (שם), שאף מה שכתב הקצותי"ע שמותר מיד בשחרית, יתכן שאין כוונתו שקודם לכן אסור, אלא כתב כן בשיגורא דלישנא, כיון שבזמננו היה הכיבוס עסק גדול ולא היו רגילים לכבס בלילה, דעת הגרי"ש אלשיך (אשרי האיש ח"ג פניא סמ"א) שרק בשעת הדחק אפשר לכבס מהלילה.

אכן, מדברי היעב"ץ (בסידור שם) משמע שאף התספורת והרחיצה מותרות במוצאי התענית, וכן כתב בשו"ת אבן ישראל (ח"ו סי' כז).

הלכות תשעה באב סימן תקנה תקנה המשך מעמוד 68

העושה מלאכה בחשעה באב אינו רואה בה סימן ברכה, והלבוש (סי"א) כתב שאין לומר זידי נועם משום שכתוב זה נקבע על הקמת המשכן, ועתה יום שנחרב הוא ולכן אין לאומרו.

[משגיב סי' ח]

שְׁאִינִי מִסְפָּד הַיּוֹם וְאָסוּר⁹.

9) וטעם נוסף כתב הלבוש (סי"א), לפי שכתוב במזמור זה 'אלהים יחננו', ואין חנינה הידים.

[משגיב סי' י]

יִלְקָךְ לֹא כְּעֵי כֹל הַיּוֹמִים¹⁰.

10) ולענין הדין שאין מניחים תפילין ומתעטפים בטלית בתשעה באב בשחרית אלא רק במנחה, המבואר בשו"ע לעיל (סי' תקנה ס"א), כתב (שם סי' ג) שטעמו הוא שבדבר שאינו אסור מעיקר הדין אלא ממנהג

[משגיב סי' ו]

שְׁנַרְצָה קְקָקִים בְּרִית עַל קְקִינוֹת⁷.

7) וכשחל ליל תשעה באב במוצאי שבת, כתב לעיל (סי' רצה סי' ב) שבבבל מוצאי שבת אין אומרים את הפסוקים זבא לציון גואל וגו' וזאני זאת בריתי וגו'.

[שעה"צ סי' ד]

וְעוֹד טַעֲמִים עֵין בְּבֵית־יוֹסֵף וְבָבֶאוֹר הַגְּזִיא⁸.

8) הביי הביא בשם המרדכי שאין לומר זידי נועם, כיון שמחבר בכתוב זה מעשה ומלאכת הידים, ובמקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בתשעה באב אין עושים, ועוד, שחשעה באב נקרא מועד, וכעין זה כתב בהגהות הגרי"א שאין לומר זידי נועם משום שמשמעות הכתוב (ומעשה זידי כוונתו) היא שתשרה ברכה כמעשה זידי, והרי כל

מילואים הלכות תשעה באב סימן תקנח תקנ"ט המשך מעמוד קודם

11) והאם יש חיוב לשבת על הארץ, כתב הט"ז (סי' ד) שאין חיוב לשבת על הארץ אלא רק איסור לשבת על גבי ספסל, ואם רוצה יכול לעמוד.
והאם נהגו איסור ישיבה על ספסל כבר בבין השמשות, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' תקנ"ט ס"א).

בעלמא, יש להקל משעת המנחה, כיון שאז הציתו אש במקדש ותם העון במה ששפך הקביה חמתו בעצים ואבנים, או כדי להראות נחמה באבלנו בו בזמן.
[משנ"ב סי' ק"א]
היגו אחר ששעט 'קרוף ה' המבקר' (1).

הלכות תשעה באב סימן תקנ"ט המשך מעמוד לה

המייקדים שלא יהיה להם אחיזה בחפילה, ולכן אינו נחשב מסדר היום, אבל פייטום הקטורת שאומרים קודם התפילה אחר פרשת התמיד, מותר לאומרו גם בתשעה באב, וכשם שכתב השריע לעיל (סי' תקנ"ט ס"ד) שמוחר לומר משנת איהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל כיון שהם חלק מסדר היום, וכן כתבו בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ו סי' ט) ובשו"ת אז נדברו (ח"א עמ' קכו). מאידך, דעת הגרי"ח קניבסקי (קרא עלי מועד פ"ח סי' ז) שלא נהגו לאומרו בתשעה באב אף קודם התפילה [וראה מושגב לעיל שם סי' ז], וראה מה שהבאנו לעיל (שם) בשם הגרי"ח קניבסקי והגרשוני איערבך, לענין מי שאינו רגיל לומר משנת איהו מקומן, ובשם הגר"ש אלישיב לענין מי שרגיל לומר כל יום את סדר הקורבנות.
[משנ"ב סי' ק"ב]
וְוּדְקָן וְהָ לְנֵה קְבִית־הַקְּנֶסֶת⁽²⁾.
22) והטעם שיש שנהגו כן, ראה בספר שערי נחמה (עמ' צ"א).

21) לענין מה שאין הכהנים נושאים כפיים בחפילה שחרית בתשעה באב, ואין החון אומר 'אלוקינו ואלוקי אבותינו וכו', ראה מה שכתבנו לעיל (סי' קכ"ז סי' יב).
ולענין מה שבתענית הכהנים נושאים כפיים במנחה, ראה שו"ע לעיל (סי' קכ"ט ס"א) ובמשנ"ב שם (סי' ו').
ולענין נטילת ידי הכהנים קודם שנושאים כפיהם, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' תקנ"ט ס"א).
22) ואם כוננת הרמ"א לפייטום הקטורת שאומרים קודם התפילה, או למה שאומרים בסופה, כתב השו"י חמד (פאת השדה מערכת בין המצויים סי' ב אות ה) בשם שורת האגודות או"ב מדברי (סי' יח), שאין דברי הרמ"א והמג"א אמורים אלא ביחס לפייטום הקטורת שאומרים לאחר תפילת שמונה עשרה (שיש מהאשכנזים שלא אומרים אותה), שהוא להכריח

הלכות תשעה באב סימן תקנ"ט המשך מעמוד לו

לא תיקן שון קרי שמתדבקים בו החיצונים, ומשמע שדעתו שאין לילך על הקברות אף לצורך, וכן כתב בשו"ת אגרות משה (יורד ח"ב סי' קטב) שבמחנה דברי האר"י ז"ל אין לילך כלל לבית הקברות אף לבקר קברי אבות [ביום השנה - יאחר צייטן], אלא שהוסיף שלא נהגו כן. מאידך, בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' סח) כתב שבמחנה האר"י ז"ל שאין לילך על הקברות שלא לצורך, אך לצורך מצוה כגון להשתטח על קברי צדיקים ולהתפלל שם מותר לילך, והוסיף, שאף אם בדרבנא לקברי הצדיקים עובר סמוך לקברי שאר בני אדם אין לו לחוש, משום שישומר מצוה לא ידע דבר רע.
ולענין הליכת נדה לבית הקברות, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' פח סי' ז).
[משנ"ב סי' ק"ג]
דְאֶקְרִי מוֹעֵד⁽³⁾.
50) אכן, בשריע (יריד סי' תא סי' ז) נחלקו השו"ע והרמ"א אם אומרים צידוק הדין כמתע, שדעת השריע שאומרים, הרמ"א כתב שיש חולקין שלא לומר צידוק הדין במועד, ושכן המנהג פשוט במדינות אלו שלא לומר צידוק הדין בכל הימים שאין אומרים בהם תחנון.
ולענין ברכת 'אשר יצר אתכם בדין' הנאמרת כשנכנסים לבית הקברות, מובא בספר ארחות רבנו (ח"ב עמ' קמ"א) שהגרי"ח קניבסקי שאל את החור"א האם מותר לאומרה כשרואה קברים בחול המועד או בתשעה באב, משום שלא אומרים בימים אלה צידוק הדין, ולא ענה לו, אך הוא עצמו אמר שהמברך לא הפסיד.

המתים, אך יבקש מהשם יתברך שיתן עליו רחמים בוכות הצדיקים שוכני עפר.
והאם מותר לומר שם פרקי תהלים שנהגים לומר כשעולים על הקברות, כתב לעיל (סי' תקנ"ד סי' ז) שיש נהגים לומר תהלים במנחה, וטעמם שכיון שהוא דרך בקשה אין זה בכלל איסור תלמוד תורה, אך טיים שהנבון הוא כמו שמביא המג"א (שם סי' ק) שבפונא לא נהגו לומר תהלים, ולמחרת תשעה באב השלימו גם את של אמש. וכשעלה (שם סי' ק) כתב שבדרך החיים מוכח שאין לומר תהלים אף במנחה, וראה מה שהבאנו שם דעות הפוסקים בענין זה. ולפי דברי המשגיב הנ"ל, כתב האבן ישראל (על המשגיב סי' מא) שאין לומר תהלים גם כשהולכים לבית הקברות, ואף למי שהולך לבית הקברות מחמת שיש לו יארצייט בתשעה באב, אכן, בספר זה השולחן (ח"א סי' תקנ"ד) הביא שנהגו רבים לומר תהלים בתשעה באב ובפרט כשהולכים לבית הקברות, ואין למחות בידם כי יוכלו לסמוך על הדעות הסוברות שכל שאומר דרך בקשה אין זה בכלל איסור תלמוד תורה בתשעה באב.
אכן, במנחה ורמיישא (שמש, אות קכ"ג) כתוב, שאין אומרים שם תחינות כלל, רק הולכים לשם. והחזו"א (ארחות רבנו ח"ב עמ' קמ"א) הגיע לבית הקברות וראה את הקברים ומיד חזר.
49) מקור דבריו [לכאורה] מדברי המג"א (סי' טו) שכתב בשם כתבי האר"י ז"ל שאין לילך על הקברות אלא לצורך הלוי המת, ובפרט אם

הלכות תשעה באב סימן תקנ"ט

ביאורים ומוספים

הידולת פמ"ח הע"י שמונת לשבת אף באוטובוס, כיון שאין זה דרך תענוג ונחיות, ובאופן זה לא תיקנו שיצטרך לישב על הקרקע וכן דעת הגר"ח קניבסקי (קרא עלי מועד שם), והוסיף שכן נהגו.

[משנ"ב ס"ק יז]

משום דקתיב "במקומו" הישיבני וגו' (16).

והאם יש למעט באור כבר בזמן תפילת ערבית או רק באמירת הקיטת, במנהגי ורומיישא (שמש), אות קכב) כתוב שביום חול מכביים את הנרות לפני יהוא רחום, ובמוצאי שבת אחר יאתה חוננתו, וכן כתב בספר תשעה באב שחל ביום א (להג"ש דבליצקי, אות כ) שיש למעט גם בתפילת ערבית, אכן בלוח ארץ ישראל משמע שבזמן תפילת ערבית אין ממעטים באור [וראה להלן ס"ק טו].

[משנ"ב ס"ק טו]

שכל תקלה איברים ציקה בלש"ש (16).

16) אכן, במקום שהחוק קורא את המגילה מתוך הקלף, דעת הגר"י נייבירט (אשי ישראל פמ"ד ס"ק ק) שאין צריך לקרות עמו בלחש.

[משנ"ב ס"ק טז]

משפיימין קצת (17) וכו', טוב שלא להשפיים פלי-קף (18).

17) והביא השערי תשובה (סי' תרסד ס"ק א) בשם הא"י, שיש חמשה ימים שמשככימים בהם, תשעה באב ראש השנה ז"ס הכפורים הושענא רבה ופורים, ובהגהות מוהר"א אולאני על הלבוש (שם) כתב שכולם רמוזים בכתוב וישנם אברהם בבוקר, אברהם נטריקון א אב - שזה תשעה באב, ב בריאת העולם - שזה ראש השנה, ר רבה - שזה צום רבה, ה הושענא רבה, מ מגילה - שזה פורים.

18) ולגבי הטהג להתפלל כל יום בתיקין, מובא בספר ארחות רבנו (ח"ב עמ' קמא) שהחזו"א והגר"י קניבסקי התפללו גם בתשעה באב בתיקין ואמרו את הקיטת כרגיל, ולא האריכו יותר מהרגיל.

[משנ"ב ס"ק יז]

קדקתיב "קרא עלי מועד" (18).

19) ובטעם הדבר שגם בתשעה באב שחל בשבת ונדחה ליום ראשון אין אומרים תחנון, אף שלכאורה אותו היום אינו מועד, שהרי רק התענית נדחתה, ביאר החתם סופר (תורת משה דברים ו ב) שבין שכתוב (וכריה ח יט) "צום הרביעי וצום החמישי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמעדים טובים", ולא כתוב שי"ז בתמוה ותשעה באב יהיו לששון, בודאי שאין היום גורם כמו ט"ז ניסן ושאר החגים, אלא הצום גורם, וכשיבנה בית המקדש ותשעה באב יחול בשבת, יהיה המועד גם כן ביום ראשון שבו היו אמורים לצום.

[משנ"ב ס"ק יח]

אָסֶף אָסִיפֶם (20).

20) והאם יכול לעלות לתורה מי שלא צם, משמעות המשניב לקמן (סי' תקטו ס"ק בא) שאינו עולה [וראה דעת הגר"ש אויערבך (הלכות שלמה תפלה פ"ב ס"ט) וארחות הלכה הע' 49-50] שבקריאת התורה בשחרית יכול לעלות.

ולענין מתי לומר את החצי קדיש, לאחר הקריאה בתורה או לאחר ההפטרה, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' רפב ס"ק כח).

[משנ"ב ס"ק כ]

לְאִי פְּטוּם הַקְּטָנָה (21) וכו', שְׁאִין פֶּל אָדָם אֹמֵר אוֹתוֹ (22).

המשן במילואים עמוד 20

[משנ"ב ס"ק יא]

שק או פר קק"י (19) וכו', ספסל נמוך (20) למי שקשה לו לישב על הקרקע (21).

12) לענין החיוב לשבת על הקרקע בסעודה מפסקת, כתב לעיל (סי' תקנב ס"ק יז) שרק אדם חלוש יכול ליתן בר חתניו, ובאן כתב שכל אדם יכול לישב על שק או בר קטן [ויתכן שטעם החילוק על פי מה שכתב (שם) שהטעם שיש לשבת על הקרקע בסעודה מפסקת הוא כדי שהסעודה תהיה שפלה, ולכן צריך לשבת בדוקא על הקרקע ממש, שבכך היא שפלה יותר, וראה שם שהבאנו שיש הסוברים שבסעודה המפסקת צריך לשנות מקומו, ובבית הכנסת אין צריך לנהוג כן וכמובא ברמ"א (ט"ד), ואולי הוא מחמת החילוק הנ"ל].

ולענין האם יכול לשבת על הקרקע בלי הפסק בגד כלל, ראה שם מה שכתבנו בזה.

13) ומהו שיעור ספסל נמוך, הבן איש חי (שנה א פי דברים אות ב) כתב לענין סעודה מפסקת שנהגו לישב על גבי קרקע, שאפשר לשבת על נטר שאינו גבוה טפח, והגשר החיים (ח"א פ"כ אות ה ס"ק יא) כתב לענינו שאף שיש המהדרין שלא לשבת על ספסל גבוה מטפח, אך המנהג אינו כן, ובשם החזו"א הובא (קרא עלי מועד פי"ח ס"ק כג) שאפשר לשבת על ספסל גבוה שלשה טפחים [וכן מובא (ארחות רבנו ח"ב עמ' קלח) שהחזו"א לא דקדק שהשפירף שישב עליו בתשעה באב יהיה נמוך משלש טפחים], וכן דעת הגר"ש אויערבך (הלכות שלמה בין המצרים פט"ו ארחות הלכה הע' 25) שלא נזכר בפוסקים שיש לדקדק שגובה הספסל יהיה פחות משלשה טפחים, אלא העיקר שיהיה נמוך מהרגיל [באופן ניכר], אכן, משמעות דברי המשניב כאן שכתב "שיכול לשבת על ספסל נמוך למי שקשה לו לישב על הארץ", שהדיוט זה לא נאמר אלא למי שקשה לו להשיבה על הקרקע, ומשמע שמי"מ יש לשבת נמוך באופן שירגיש את צער החזירון.

ולענין האם מותר לישב על גבי מדרגות ושל ארון הקודש או הבימה) אף כשהן גבוהות, ומטעם שנחשב ישיבה על גבי קרקע, המקור היים (לחות יאר, סי' מג סס"א) כתב שמדרגות אלו נחשבות כקרקע, ולכן אין איסור לכל אדם לישב עליהם בתשעה באב, אך הוסיף, שיש בזה מנהגים שונים, ושהמהרי"ל [ראה באה"ט ס"ק ג] לא יושב על גבי מדרגות אלו אלא על הארץ ממש, וכן דעת הגר"ש דבליצקי (זה השלחן ח"א) שמוותר, ויש ללמוד זאת ממה שכתב הר"ע (יו"ד סי' רפב ט"ז) שאסור להניח ספרים על המדרגות שעושין לפני ארון הקודש, וכתב שם הגר"א (שם ס"ק יט) שטעם הדבר כיון שהמדרגות נחשבות כארץ כיון שהולכים עליהן, ואם כן מותר לישב עליהן, ואף על פי שבגזרות הרבה דינן בארעא סמיכתא.

14) וזקן או חולה שקשה להם לישב אף על ספסל נמוך, כתב הערוך השלחן (יו"ד סי' שפז ס"ג) לענין דיני אכל, שמי שבריארתו חלשה או אשה מעוברת יכולים לשבת על מקום גבוה.

וכן המגביה ספר תורה, כתב הרד"שה (יו"ד סי' שפז אות ב) לנבי אכל שהגביה ספר תורה, שיכול לשבת על גבי ספסל, ואף הסנדק בבית מילה, דעת הגר"ח קניבסקי (ברית אפרים עמ' שמו תשובה לח) שיכול לשבת על כסא גבוה.

והנוסע במכונית, דעת הגר"ש אויערבך (קרא עלי מועד שם) שמוותר לשבת בה [וכן העיד הגר"ח קניבסקי (קרא עלי מועד שם הערות הגר"ח קניבסקי אות לו) שהחזו"א יושב במכונית] אכן לענין נסיעה באוטובוס, דעת הגר"ש אויערבך (שם) שכיון שיש אפשרות לעמוד, ראוי לעמוד, מאידך, דעת הגר"ש אלישיב (תורת

מילואים הלכות תשעה באב סימן תקנח תקנ"ט המשך מעמוד קודם

11) והאם יש חיוב לשבת על הארץ, כתב הט"ז (סי' ז) שאין חיוב לשבת על הארץ אלא רק איסור לשבת על גבי ספסל, ואם רוצה יכול לעמוד.

והאם נהגו איסור ישיבה על ספסל כבר בבין השמשות, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' תקנ"ג סי' א).

בעלמא, יש להקל משעת המנחה, כיון שאז הציתו אש במקדש ותם העוון במה ששפך הקב"ה חמתו בעצמם ואבנים, או כדי להראות נחמה באבלו בו ביום.

[משנ"ב סי' יא]
היגו אחר ש'ענו 'פרוף ה' הקב"ה יי'.

הלכות תשעה באב סימן תקנ"ט המשך מעמוד לה

המזיקים שלא חזרו להם אחיזה בתפילה, ולכן אינו נחשב מסדר היום, אבל פיתום הקטורת שאומרים קודם התפלה אחר פרשת התמיד, מותר לאומרו גם בתשעה באב, וכשם שכתב השר"ע לעיל (סי' תקנ"ד) שמוחר לומר משנת איזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל כיון שהם חלק מסדר היום, וכן כתבו בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ו סי' ט) ובשו"ת או נבחר (ח"י עמ' קכז). מאידך, דעת הגר"ח קניבסקי (קרא עליו מעט פ"ח סי' ז) שלא נהגו לאומרו בתשעה באב אף קודם התפילה [וראה משנ"ב לעיל שם (סי' ז)]. וראה מה שהבאנו לעיל (שם) בשם הגר"ח קניבסקי והנרש"י ארע"ב, לענין מי שאינו רגיל לומר משנת איזהו מקומן, ובשם הגר"ש אלישיב לענין מי שרגיל לומר כל יום את סדר הקורבנות.

[משנ"ב סי' קכ]
זו"קין זה לזה בבית הקברות.⁵³
23) והטעם שיש שנהגו כן, ראה בספר שערי נחמה (עמ' צא).

21) לענין מה שאין הכהנים נושאים כפיים בתפילת שחרית בתשעה באב, ואין החזן אומר 'אלוקינו ואלוקי אבותינו וכו', ראה מה שכתבנו לעיל (סי' קכו סי' יב).

ולענין מה שבתענית הכהנים נושאים כפיים במנחה, ראה שרי"ע לעיל (סי' קכ"ט) ובמשנ"ב שם (סי' ח).

ולענין גטילת יד הכהנים קודם שנושאים כפיהם, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' תקנ"ד סי' בא).

22) ואם כוונת הרמ"א לפיתום הקטורת שאומרים קודם התפילה, או למה שאומרים בסופה, כתב השד"ח חמד (פאת השדה מערכת בין המצרים סי' ב אות י) בשם שו"ת האגודה אוב מדברי (סי' יח). שאין דברי הרמ"א והמג"א אומרים אלא ביחס לפיתום הקטורת שאומרים לאחר תפילת שמונה עשרה (שיש מהאשכנזים שלא אומרים אותה), שהוא להבדיל

הלכות תשעה באב סימן תקנ"ט המשך מעמוד לו

לא תיקן עון קרי שמתרבים בו החיצונים, ומשמע שדעתו שאין לילך על הקברות אף לצורך. וכן כתב בשו"ת אגרות משה (ירד ח"ב סי' קס"ב) שמתמת דברי הארי"י ז"ל אין לילך כלל לבית הקברות אף לבקר קברי אבות [ביום השנה - יאהר צייט]. אלא שהוסף שלא נהגו כן. מאידך, בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' סח) כתב שכונת הארי"י ז"ל שאין לילך על הקברות שלא לצורך, אך לצורך מצוה כגון להשתטח על קברי צדיקים ולהתפלל שם מותר לילך, והוסיף, שאף אם בדרבנן לקברי הצדיקים עובר סמוך לקברי שאר בני אדם אין לו לחוש, משום שישומר מצוה לא ידע דבר רע.

ולענין הליכת נדה לבית הקברות, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' פח סי' ז).
[משנ"ב סי' מב]
דאקרי מעד⁵⁰.

50) אכן, בשר"ע (ירד סי' תא סי' ז) נחלקו השר"ע והרמ"א אם אומרים צידוק הדין במועד, שדעת השר"ע שאומרים, והרמ"א כתב שיש חולקין שלא לומר צידוק הדין במועד, ושכן המנהג פשוט במדינות אלו שלא לומר צידוק הדין בכל הימים שאין אומרים בהם תחנון.

ולענין ברכת 'אשר יצר אתכם בדין' הנאמרת כשנכנסים לבית הקברות, מובא בספר ארחות רבנו (ח"ב עמ' קמא) שהגר"י קניבסקי שאל את החור"א האם מותר לאומרה כשוראה קברים בחול המועד או בתשעה באב, משום שלא אומרים בימים אלה צידוק הדין, ולא ענה לו, אך הוא עצמו אמר שהמבורך לא הפסיד.

המתים, אך יבקש מהשם יתברך שיתן עליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר.

והאם מותר לומר שם פרקי תהלים שנוהגים לומר כששולים על הקברות, כתב לעיל (סי' תקנ"ד סי' ז) שיש נוהגים לומר תהלים במנחה, וטעמם שכיון שהיא דרך בקשה אין זה בכלל איסור תלמוד תורה, אך סיים שהנכון הוא כמו שמביא המג"א (שם סי' ו) שבפוזנא לא נהגו לומר תהלים, ולמחרת תשעה באב השלימו גם את של אמש. ובשעה"צ (שם סי' ח) כתב שדרך החיים מוכח שאין לומר תהלים אף במנחה, וראה מה שהבאנו שם דעות הפוסקים בענין זה. ולפי דברי המשנ"ב הנ"ל, כתב האבן ישראל (על המשנ"ב סי' מא) שאין לומר תהלים גם כשהולכים לבית הקברות, ואף למי שהולך לבית הקברות מחמת שיש לו יארציט בתשעה באב. אכן, בספר זה השולחן (ח"א סי' תקנ"ד) הביא שנהגו רבים לומר תהלים בתשעה באב ובפרט כשהולכים לבית הקברות, ואין למחות בידם כי יכולים לסמוך על הדעות הסוברות שכל שאומר דרך בקשה אין זה בכלל איסור תלמוד תורה בתשעה באב.

אכן, במנהגי וורמייזא (שמש, אות קכג) כתוב, שאין אומרים שם תחינות כלל, רק הולכים לשם. והחור"א (ארחות רבנו ח"ב עמ' קמא) הגיע לבית הקברות וראה את הקברים ומיד חזר.

49) מקור דבריו [לכאורה] מדברי המג"א (סי' טו) שכתב בשם כתבי הארי"י ז"ל שאין לילך על הקברות אלא לצורך הלכות המת, ובפרט אם

